

К., 2006.– №14. 12. Шаповал Ю. Феномен журналістики: проблеми теорії. Монографія. – Рівне, 2005. 13. Яцимірська М. Сучасний медіатекст: Словник-довідник. – Львів, 2005. 14. Славкин В. Журналистский текст в динамическом аспекте // Вестник Московского университета. – Серия: Журналистика. – М., 2005.– № 2.

УДК 811.161.2'276.6:34

Мирослава Криськів

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка

МОВЛЕННЄВИЙ АСПЕКТ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

© Криськів М., 2008

У статті йдеться про необхідність конкретизувати вимоги до мовленнєвої діяльності у професіограмах спеціалістів юридичного профілю.

The article deals with concrete definition of speech activity specification of law specialists.

Мета – привернути увагу до проблеми підвищення комунікативної компетентності юристів.

Для сучасної вищої освіти характерне велике розмаїття спеціальностей і спеціалізацій, за якими підготовляють фахівців різних галузей науки, культури, народного господарства. І для кожного з них, як і для будь-якої людини, велике значення має мовний розвиток – здатність вступати у мовленнєвий контакт з людьми, сприймати чужі й продукувати власні висловлювання, виражаючи в них свої думки та почуття.

Класифікуючи і характеризуючи професії, психологи передусім звертають увагу, на який об'єкт спрямована діяльність фахівців. Тому й розрізняють групи спеціальностей в системах «людина – природа», «людина – машина», «людина – людина» тощо. Саме до останньої з названих груп належить спеціальність юриста.

Праця юристів, багатогранна і складна, має низку ознак, які відрізняють її від праці людей інших професій. Вона піддається правовому регулюванню. Плануючи свою діяльність у рамках виконання конкретних завдань, кожен працівник юридичної сфери зіставляє свої дії з нормами законодавства.

Юридичні професії дуже різноманітні. У книзі «Юридична психологія» В. Васильєва названо лише найпоширеніші: слідчий, прокурор, адвокат, суддя; експерт-криміналіст, державний арбітр, юрисконсульт, нотаріус, інспектор карного розшуку, інспектор митниці, дільничний інспектор, інспектор ДАІ, інспектор ВБОЗ. Усі вони якоюсь мірою стосуються правоохоронної, правозахисної, правозастосувальної діяльності [1].

А є ще законотворча діяльність, правова пропаганда, викладання юридичних дисциплін та ін. Звичайно, у навчальному процесі диференціювати аспекти професійної підготовки майбутніх

юристів неможливо. Тому доводиться орієнтуватися на загальні характеристики юридичної діяльності. Зокрема, у професійній діяльності юристів виділяють такі сторони, як пошукова (пізнавальна), комунікативна, засвідчувальна, організаційна, конструкційна, соціальна. Більшою чи меншою мірою кожна з них притаманна будь-якій юридичній професії. І кожна з цих сторін юридичної діяльності так чи інакше пов'язана з мовленням, з конкретними його аспектами. Особливої ваги набувають такі якості мовлення, як конкретність і точність, необхідною умовою досягнення яких є, з одного боку, суто юридична термінологія і, з другого, специфічна лексика тих сфер, у які змушена втручатися і дані яких використовує юриспруденція у зв'язку з розглядом різноманітних життєвих ситуацій.

Тому нема сумніву в тім, що вимоги до мовлення мали б бути викладені у професіограмах юристів.

Проте цього не спостерігаємо. Навіть у згаданій праці В. Васильєва, у підрозділі «Короткі юридичні професіограми» [1, с. 238–288], йдеться про психологію юридичної праці, мовленнєві аспекти згадано побіжно і здебільшого опосередковано. Зокрема, йдеться у професіограмах: дільничного інспектора – про опитування свідків, запротоколювання фактів; інспектора кримінального розшуку – про опис місця події, нагромадження доказів, аналіз і синтез отриманих відомостей; експерта-криміналіста – про пошук і аналіз фактів, складання плану дослідження, формулювання гіпотези, формулювання висновків, засвідчення фактів на місці події, складання акту дослідження; слідчого – про збирання, сприймання й аналіз інформації, отриманої у процесі допиту потерпілого, свідків, підозрюваного, грамотне (з юридичного, граматичного і стилістичного погляду) оформлення відповідних протоколів із дотриманням усіх вимог щодо змісту, побудови і мовного оформлення таких документів; судді – про сприйняття повідомлень усіх учасників судового процесу, проведення судового допиту, складання судових документів, уміння викласти вимоги закону простою, доступною для всіх мовою, відповідно до закону сформулювати судовий вирок; державного арбітра – про уміння вести засідання, сприйняття позиції кожної зі сторін, аналіз поданих аргументів, формулювання пропозиції щодо усунення причин конфлікту та обґрунтованого судового рішення; юрисконсульта – про забезпечення грамотності договорів, візування протоколів, підготовку матеріалів для арбітражу, пропагування правових знань серед членів трудового колективу; нотаріуса – про налагодження контактів з клієнтами, дослідження документів, їх відповідності духу і букві закону, засвідчення документів.

Найбільше ж уваги приділено двом головним фігурантам судового процесу – прокуророві та адвокатові, у зіткненні позицій яких розвивається сценарій судового засідання. Кожному з них необхідні навички як писемного, так і усного мовлення, здатність правильно мислити, логічно і послідовно будувати свій виступ, давати аргументовані відповіді чи коментарі на висловлення опонента. Для них «уміння висловити свої думки настільки важливе, як і уміння мислити, а вміння слухати і чути, в свою чергу, не менш важливе, ніж уміння говорити» [1, с. 248]. У їх розпорядженні повинен бути широкий риторичний інструментарій, запас синонімічних засобів висловлення думки, здатність вибрати найточніше, відповідне змістові думки слово, емоційно-експресивні засоби, адекватні обговорюваній ситуації, їх мовлення повинно бути бездоганним у технічному аспекті: чіткість вимови, правильність словесних і точність логічних наголосів, відсутність штампів, слів-паразитів, ненормативної лексики, граматично і психологічно необґрунтованих пауз, використання коротких речень як основної умови доступності усного мовлення. Для адвоката дуже важливо також уміти вести бесіду, викликати довіру у клієнта, коректно співпрацювати зі складом суду тощо.

Проте мовленнєва діяльність і прокурора, і адвоката не обмежується усною формою. Виступ під час судового засідання не може бути експромтом, для реалізації своєї мети під час судового засідання кожен з них мусить ретельно готуватися, зважувати доцільність кожного речення, кожного поставленого запитання, навіть кожного слова. А для цього здебільшого не досить буває

плану чи тез виступу, потрібне використання нотаток, складання тексту виступу (який, проте, доведеться не зачитувати, а виголошувати, здебільшого без будь-якої опори на письмові заготовки).

Ось що говорить про свою роботу відомий російський адвокат Ф. Плевако:

«... Я прочитував папери, розмовляв з підсудним, викликав його на щирі сповідь душі, прислуховувався до доказів і складав собі програму, помітки про те, що і навіщо говорити, обдумував і догадувався, про що буде говорити прокурор, на що буде особливо наголошувати, де у нашій справі матиме місце гаряча суперечка, і свої думки я тримав про запас, щоби на його слово була відповідь, а на його удар – відбиття» [Цит. за 1, с. 15].

Як бачимо, тут йдеться про різні види і форми мовленнєвої діяльності: сприймання інформації в письмовій та усній формі («прочитував папери», «прислухався до доказів»), процес внутрішнього мовлення («складав собі програму, помітки про те, що і навіщо говорити», «догадувався, про що буде говорити прокурор») як підготовка до майбутніх дебатів на судовому засіданні, діалог із підсудним («викликав на щирі сповідь»).

Уся ця підготовча багатогранна робота мислення і мовлення, як стверджує прокурор М. Громницький [Цит. за 1, с. 215], надзвичайно важлива, бо тільки повне володіння інформацією і наявність чіткого плану дій можуть скоротити кількість запитань, поставлених підсудному, потерпілому чи свідкам, зосередити увагу на з'ясування істини й забезпечити її досягнення.

Отже, для юристів важливо мати розвинене як усне, так і писемне мовлення.

Такі ж високі вимоги і до стильового оформлення висловлювань, адже правильно вибрати стиль власного висловлювання з усіма притаманними йому мовними засобами, розуміння стилістичних характеристик мовлення допомагає юристові адекватно сприйняти зміст сказаного співрозмовником, оцінити його позицію, а отже й об'єктивно підійти до аналізованої проблеми.

Характер мовленнєвих ситуацій, у яких здійснюється професійна юридична діяльність, зумовлює використання різних стильових варіантів української літературної мови. Так, збір інформації на місці події, бесіди правоохоронців зі свідками здійснюють здебільшого в рамках розмовно-побутового мовлення. Спілкування між працівниками юридичної служби суворо не регламентується у стилістичному плані: тут можливе застосування і розмовно-побутового, і ділового, і наукового стилів. Складені документи – акти, протоколи, розпорядження, засвідчення та ін. – у стилі офіційно-діловому. Публічні виступи з правових питань, судові промови оформляють переважно в публіцистичному стилі. У поле зору під час розгляду справ як докази можуть потрапити і листи – від особистих до офіційних запитів та повідомлень, доручень і заповітів. Таким чином, у мовленнєвій практиці юристів знаходять застосування висловлювання в різних стилях, за винятком хіба що художнього.

Проте високі вимоги до мовно-мовленнєвої компетенції юристів далеко не завжди знаходять втілення в діяльності різних ділянок правоохоронної системи, а часто й не усвідомлюється необхідність її удосконалення.

Запобігти такому ставленню до проблеми мовленнєвої компетентності працівників правоохоронної сфери – завдання усієї системи професійної підготовки юристів і, зокрема, курсу «Українська мова за професійним спрямуванням».

1. Васильєв В. Л. *Юридическая психология*. – СПб: Питер Ком, 1998. – 656 с. 2. *Короткий юридичний словник* / Н. М. Хуторян, І. В. Зуб, Д. А. Єриков та ін. – К.: Політвидав України, 1989. – 189 с. 3. *Юридичні терміни. Тлумачний словник* / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. – К.: Либідь, 2003. – 320 с.